

AZAD ŞƏRİF

XX ƏSR

AZƏRBAYCANININ
YARADICI NƏSİLLƏRİ

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

BAKİ - 2007

HACIBƏYOVLAR

Üzeyir Hacıbəyov - XX əsr Azərbaycan musiqisinin banisi, SSRİ xalq artisti, SSRİ Dövlət mükafatı laureatı, ilk Azərbaycan operasının yaradıcısı, professor. 1885-ci il sentyabrın 18-də Ağcabədidə dünyaya göz açan Üzeyirin uşaqlıq illəri Qafqazın konservatoriyası hesab edilən Şuşada keçib. Hələ 13 yaşında o, məşhur xanəndə Cabbar Qaryağdıoğlunun ifasında «Məcnun Leylinin məzari üstündə» kiçik musiqi parçasının ifasının canlı şahidi olur. Onun püxtələşməsində isə Qori müəllimlər seminariyasında təhsilinin böyük rolu olur.

22 yaşında ikən heç bir musiqi təhsili olmayan Üzeyir «Leyli və Məcnun» muğam operasını yaradır. Bu, ilk Azərbaycan operasının premyerası Hacı Zeynalabdin Tağıyevin inşa etdirdiyi teatrda 12 yanvar 1908-ci ildə gerçəkləşir.

Sonradan Moskva və Peterburqda musiqi təhsili alan Üzeyir bəy incəsənətin müxtəlif janrlarında əlçatmaz zirvələri fəth etməklə yanaşı, yeni janrlara da müraciət edirdi. Azərbaycanda musiqili komediya janrının banisi olan Üzeyir bəyin «Arşın mal alan», «O olmasın, bu olsun» komediyaları dünyanın onlarla dilinə tərcümə edilmiş, Moskva, Nyu-York, Paris, London, Tehran və digər şəhərlərdə səhnələşdirilmişdi.

Üzeyir bəy təkcə Azərbaycanda yox, bütün müsəlman Şərqiində opera sənətinin əsasını qoymuşdu. Buraya onu da əlavə edək ki, Üzeyir bəy yazdığı bütün musiqi əsərlərinin ədəbi süjetlərini özü yaradırdı. Və yaratdığı təkrarsız süjetlər onu komediya janrının klassiklərindən olan Mirzə Fətəli və Mirzə Cəlillə bir sıraya qoymuşdu.

Müxtəlif illərdə Üzeyir bəyin çoxsaylı məqalə və felyetonları «İttihad», «Həyat», «İqbal» qəzetlərində, «Molla Nəsrəddin» məcmuəsində dərc edilmişdi. Ümumilikdə Ü.Hacıbəyov 7 opera ərsə-

yə getirmişdi. Yazdığı operalardan «Leyli və Məcnun»u, «Koroğlu»nu, «Şeyx Sənanı», «Rüstəm və Zöhrabı», «Əsli və Kərəmi», «Firuzə»ni, musiqili komediyalardan «Ər və arvadı», «O olmasın, bu olsun»u, «Arşın mal alanı» qeyd etmək istərdim.

Bunlardan savayı o, xalq çalğı aletlərinin müşayiəti ilə xor üçün saysız-hesabsız əsərlərin, o cümlədən Firdovsinin 1000 illiyinə həsr olunmuş «Kantata», «Azərbaycan» əsərlərinin, çoxsaylı simfonik, kamera-instrumental əsərlərin, miniatürlərin, romans-qəzəllərin, mahnıların müəllifidir.

1945-ci ildə rejissor R.Təhməsin tərəfindən «Arşın mal alan» musiqili komediyası çəkilir. Reşid Behbudovun iştirak etdiyi bu film dünyanın 50-dən artıq ölkəsində nümayiş etdirilir və tamaşaçı yıqımına görə bütün rekordları vurub keçir.

Sonda onu da qeyd edim ki, Ü.Hacıbəyov ömrünün son günlərinə qədər Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasına rəhbərlik edib.

Böyük Azərbaycan bəstəkarının həyat və yaradıcılığı haqqında ətraflı və dolğun məlumat almaq istəyənlərə, «Üzeyir Hacıbəyov. Ensiklopediya» kitabını oxumağı tövsiyə edərdim. Baş redaktoru N.İbrahimov olan bu kitab «Azərbaycan» nəşriyyatında işıq üzü görüb.

Zülfüqar Hacıbəyov - Üzeyir bəyin böyük qardaşı, Niyazinin atasıdır. 1916-cı ildə səhnəyə qoyulmuş «Aşıq Qərib» operasının müəllifidir. O, hələ uzaq 1911-ci ildə öz librettosu əsasında «50 yaşında cavan» və «11 yaşında gəlin» operalarını yaradıb. «Almaz» bədii filminin musiqisini də Z.Hacıbəyov oğlu Niyazi ilə birgə ərsəyə gətirib.

Niyazi-Tağızadə-Hacıbəyov - Zülfüqar Hacıbəyovun oğlu, SSRİ xalq artisti, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, Stalin mükafatı laureatı, Azərbaycan Dövlət mükafatı laureatı, C.Neru beynəlxalq mükafatı laureatı. Özünün parlaq istedadını ilk dəfə 1938-ci ildə, Moskvada Azərbaycan incəsənəti günlərində göstərmişdi. «Koroğlu»nu tamaşaya qoymaq qərara alınmışdı, ancaq qəfilən Üzeyir Hacıbəyov ağır xəstələnmişdir və operaya dirijorluq etmək cəmi 28 yaşlı olan Niyaziyə tapşırılmışdır. «Bütün ümidlər sənədir, Niyazi», - deyə bəstəkar ona uğurlar arzulamışdır. Və gənc dirijor üzərinə düşən vəzifəni gözəl yerinə yetirmiş, «Koroğlu»ya da, «Arşın mal alan»a da, hətta Müslüm Maqomayevin «Nərgiz»inə də gözəl dirijorluq etmişdi. Həmin tamaşalarda ölkənin bütün rəhbərliyi, o cümlədən İ.Stalin iştirak etmişdir.

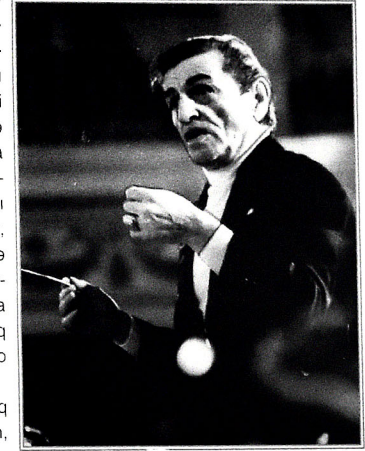
Maestro beynəlxalq mükafatlara layiq görülmüşdür. «Xosrov və Şirin», «Çitra» baletlərinin, simfoniyaaların, mahnıların, 25-dək kinofilmlə yazılmış musiqilərin müəllifi idi. O öz romanslarından məşhur opera ustaları Fidan və Xuraman Qasımovaların ifa etdiyi «Arzu» romansını, simfonik əsərlərindən isə «Rast» muğamını çox sevirdi.

Musiqiçilər təəccüblənərək Niyazini alqışlayıblar və etdikləri hərəkatə görə ondan üzr istəyiblər. O, Svyatoslav Rixter, Lev Oborin, David Oystrex kimi məşhur musiqiçilərlə birlikdə işləmişdi, R. Rojdestvenski, N. Rixlin, D.Kabalevski və S. Rastrapoviç kimi tanınmış musiqiçilərlə dostluq etmişdir.

Bir zaman belə söhbət çıxmışdı ki, guya Üzeyir Hacıbəyov «Arşın mal alan» filminin musiqisi üzərində apardıqı redaktədən narazı qalıb. Bu barədə Hecər xanım yazır:

- «Arşın mal alan» filminin çəkilişinə hazırlaşanda onun musiqi hissəsini yazmağı Niyaziyə tapşırılmışdılar və o, kino variantına da bəzi düzəlişlər etmişdi. Əlbəttə, bəzi adamlar Üzeyir bəyə demişdilər: «Bu özbaşnalıqdır, Niyazi hələ sizin sağlığınızda «Arşın mal alan»ın musiqisini korlayır». Filmə baxış günü gəlib çatdı. Üzeyir Hacıbəyov həyat yoldaşı ilə birgə axıradək diqqətlə baxdı və qulaq asdı. İşçilər yandıqdan sonra isə o, Niyaziyə yaxınlaşıb onu bağrına basdı, öpdü və dedi: «Ay mənim şahininin, ay qoçaq oğlan, çox sağ ol, hər şey yaxşı alınıb, çox sağ ol». Bu Niyazi üçün ən böyük hədiyyə idi.

Niyazi Qara Qarayev və Fikrət Əmirovu çox yüksək qiymətləndirirdi. Qara Qarayevin Üçüncü skripka konsertindən başqa bütün böyük həcmli əsərlərinə Niyazi dirijorluq etmişdi. Qara Qarayev parلاق şəxsiyyət, böyük istedad idi və Niyazinin yaradıcılıq manerası ilə onun əsərləri çox şey qazanırdı, bütün Azərbaycan incəsənəti qazanırdı. Onun «Leyli və Məcnun» simfonik əsərini isə çox yüksək qiymətləndirirdi. Niyazinin ev muzeyində Qara Qarayevin bir fotosəhki var, arxasında yazılıb: «Mənim «Yeddi gözəl»i yenidən qaytarmış qiymətli dostum və qardaşıma». Maestro «Sevil»

operasının, «Şur», «Kürd ovşarı» simfonik muğamlarının müəllifi olan Fikrət Əmirovun istedadını yüksək qiymətləndirirdi. Bu əsərlərin ilk dirijoru Niyazi olmuşdu.

Niyazinin əlləri musiqi idi. Melodiyaları onun əllərindən sezmək olurdu ki, incədir, lirikdir, qəhrəmanlıq, yoxsa çiğirış musiqisidir. O əllərdə xüsusi maqnitizm və hakimiyyət vardı, ən görkəmli simfonik orkestrlərinin musiqiçiləri onlara tabe olurdular. Pultun arxasına keçən kimi arıq, balacaboy Niyazinin əlləri göylərə qalxırdı. Bu əllər musiqi ilə qaynayıb qarışaraq partituranın hər misrasını mehəbbətlə izhar edir, səsləri həyata səsləyirdi.

Üzeyir Hacıbəyovun qardaşı oğlu **Soltan Hacıbəyov** - 1946-cı ildə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının bəstəkarlıq şöbəsini bitirib, burada öz sənətinin yüksək peşəkari professor B.Zeydmandan dərslər alıb. O, bir neçə il Musiqili Komediya Teatrına, Dövlət caz orkestrinə rəhbərlik edib. 1948-ci ildən 1966-cı ilədək M.Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasının bədii rəhbəri, direktoru olub.

«Qızıl gül» musiqili komediyasını o, Üzeyir bəyin evində yaşayarkən ərsəyə gətirib. O, «Gülşən» milli baletinə görə 1953-cü ildə Azərbaycan Dövlət mükafatına layiq görülüb. Onun «Karvan» (Ü.Hacıbəyova həsr olunub), «Simfonik lövhələr» adlı simfonik əsərləri, «Gülşən» və «Skertso» baletlərindən üvertürələr SSRİ məkanından savayı ABŞ, Çexoslovakiya, İranda da səslənib. Bu əsərlər qramplastinkalarda da yayılmışdı. Onun yaratdığı əsərlər A.Qauk, N.Anosov, K.Eliasberq, Niyazi, N.Rojdestvenski kimi adlı-sanlı dirijorların rəhbərliyi altında orkestrlər tərəfindən ifa olunurdu.

S.Hacıbəyov 1-ci və 2-ci simfoniyaların, «Kəndçi qızı» dram tamaşasına bəslənən musiqinin, böyük simfonik orkestr üçün konsertin, xalq çalğı alətləri orkestri üçün silsilə musiqi əsərlərinin, bir sıra kamera əsərlərinin, o cümlədən bir kvartetin, iki skertsonun, A.Puşkinin sözlərinə yazılmış «Quşçıqaz» romansının və s. populyar musiqi əsərlərinin müəllifidir.

1948-ci ildən Azərbaycan Konservatoriyasında pedaqoji fəaliyyətə başlayan S.Hacıbəyov 1969-cu ildən 1974-cü ilədək bu ali təhsil ocağının rektoru olub.

S.Hacıbəyov cəmi 55 il ömür sürərək, bu dünyadan çox erkən köçüb.

Çingiz Hacıbəyov - Zülfüqar Hacıbəyovun oğlu, dirijor, Əməkdar incəsənət xadimi. Uşaqlıqdan skripkada çalmağı öyrənir, sonralar isə dirijorluq sənətinə yiyələnir. 1938-1953-cü illər ərzində Musiqili Komediya teatrının baş dirijoru olub. Sonra Aztele-radio komitəsinin simfonik orkestrinin baş dirijoru təyin edilib. Ömrünün sonunadək Üzeyir Hacıbəyov adına Dövlət Simfonik orkestrinə dirijorluq edirdi.

İsmayıl Soltan oğlu Hacıbəyov böyük Azərbaycan bəstəkarı Qara Qarayev məktəbinin ən layiqli nümayəndələrindəndir. İsmayıl Hacıbəyov da atası kimi erkən dünyasını dəyişməsinə bax-

mayaraq (O, atasından cəmi 1 il artıq yaşayıb 56 il ömür sürüb) çox məhsuldar olub. Klassik musiqi həvəskarları «Kapelhaus» zalında bəstəkarın Dövlət simfonik orkestri ilə fortepiano üçün yazdığı «Arzu» əsərinin ifasını yəqin yaxşı xatırlayırlar. Bəstəkarın fortepiano ilə orkestr üçün yazdığı «Rapsodiya»sı da həddən ziyadə maraqlıdır. «Uşaq təsvirləri», «Naxışlar», «Cəngi» simfonik süitaları, Dantenin şeirinə yazılmış «Yalvarış» vokal silsiləsi, kamera orkestri üçün konserti də bənərsizdir. İ.Hacıbəyovun S.Yeseninin şeirləri əsasında bəstələdiyi romanslar, A.S.Puşkinin şeirlərinə yazdığı vokal silsiləsi də çox rəngarəngdir.

İsmayıl musiqidən savayı həm də təsviri sənət həvəskarı idi. Yaşadığı evdə rəssam molberti həmişə royalın yanında idi (Yeri gəlmişkən qeyd edim ki, İsmayıl royalda həddən ziyadə gözəl çalır və təsadüfi deyil ki, onun əksər musiqi əsərləri məhz royalla ifa üçün yazılıb). Və İsmayıl bir rəssam kimi Ü.Hacıbəyovun, D.Şostakoviçin, sevimli müəllimi Q.Qarayevin portretini böyük ustalıqla əks etdirib.

İsmayıl Hacıbəyov Hacıbəyovların Bakı nəslinin sonuncu nümayəndəsi idi. Onun dünyasını dəyişməsi ilə adlı-sanlı, istedadlı Hacıbəyovlar nəslinin də sonu çatıb.

